

Margó. Írások a fordításról és a kétnyelvűségről
AB-ART, [Pozsony], 2010, 323 l.

Egy sajátosan sokrétű, tartalmi és nyelvi gazdagságról, illetve széles látóköréről árulkodó esszéválogatást tarthat kezében az az olvasó, aki az AB-ART Kiadó 2010-ben megjelent *Margó. Írások a fordításról és a kétnyelvűségről* című kötetét lapozza fel. Az egymáshoz látszólag lazán kapcsolódó tizenhét tanulmány a fordítás, illetve nyelvi közvetítés elméleti és gyakorlati kérdéseibe egyaránt bepillantást enged azáltal, hogy az ismeretterjesztő és esszéisztikus jellegű írások mellett néhány tudományos alapossággal megírt cikk is helyet kap.

A kötet mindkét szerkesztője, Bárczi Zsófia és Vančoné Kremmer Ildikó, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, és a kötet szerzői – egy kivétellel – a nyitrai egyetem által 2007 novemberében szervezett a *Felvidék szerepe a tudományosságban III.* konferencia résztvevői voltak. Előszó hiányában az olvasó így könnyen azt gondolná, hogy a *Margó* valójában egy konferencia-kiadványnak tekinthető. Ám Bárczi Zsófia a könyv pozsonyi bemutatóján elárulta, hogy a kötet felépítését alapvetően az a szerkesztői szándék határozta meg, hogy az általános kérdésektől a specifikusig, illetve az irodalomtudománytól a nyelvtudományig elrendezett gondolatmenetben a tanulmányok kiegészítsék egymást, sőt dialógusba is lépjenek dacára az irodalmárok és nyelvészek időnként eltérő álláspontjának.

Az első kilenc tanulmány elsősorban a műfordítás és a kulturális közvetítés kérdéseivel foglalkozik, és többségük történeti távlatot nyitó szövegeket vizsgál. Péntes Tímea *A fordításról – hasonlatokban* című cikke például azokat a hasonlatokat veszi számba, amelyekkel az ókor óta a különböző fordítástudományi művek illeték a fordító és tolmács személyét. A görög, német, angol, orosz, francia, spanyol és szlovák szerzők műveiből gyűjtött, esetenként rendkívül elmés példákat két csoportba rendezve közli. Az első a fordító, illetve tolmács személyét mint gerelyhajítót, gyermeket, kétarcú alakot, szfinxet vagy úszót megnevező hasonlatok bemutatását tartalmazza, a másik pedig a forrás- és célnyelvi szöveg kapcsolatára vonatkozó szóképeket gyűjti össze, melyek között olyan példákat találunk, mint az ekhó, erőszak, gobelin fonákja vagy a házassági szerződés. A kontrasztív elemzési módszert jól példázza Benyovszky Krisztián írása is, aki rendkívül meggyőzően cáfolja azt a tévhitet, hogy a jó detektívtörténet esetében nem a fordítás színvonala, hanem a cselekmény alakulása tartja izgalomban az olvasót. A nyitrai kutató a rejtély- vagy rejtvényközpontú detektívtörténet műfaját vizsgálja. Ebben a műfajban a krimifordítóra különösen nagy felelősség hárul, hiszen az ilyen könyvek a gyilkosság történetének újramesélésével zárulnak, és amennyiben a fordító szükségszerű döntései következtében túl korán derülnek ki vagy kerülnek előtérbe a bűntett egyes részletei, könnyen előállhat az az olvasói élményt jelentősen korlátozó helyzet, hogy az eredeti rejtély vagy rejtvény feltárása már nem hat a meglepetés erejével. Mindezt a kutató hét Agatha Christie regény magyar fordításával, pontosabban az egyes fordítók címadási szokásaival példázza.

Az irodalomtörténészek érdeklődésére viszont talán éppen az a négy tanulmány tarthat számot, amely a felvidéki irodalom- és kultúrtörténet ritkán tárgyalt részleteibe enged bepillantást. A legelső szerző, Mészáros András, a szellemtörténeti látásmód elemeit keresi Szelényi Ödön vallásról és tudományról elmélkedő írásaiban, és arra is rámutat, hogy ezt alapvetően a felső-magyarországi protestáns iskolák által közvetített kanti filozófiai hagyomány határozta meg. Az akadémikus Csörsz Rumen István a 18–19. századi felvidéki közköltészet interetnikus kapcsolatait vizsgálja, és az írott folklóremlékek kontrasztív elemzésével igyekszik felvázolni a soknyelvű, multikulturális Magyarország szellemi portréját. Az általa választott, elsősorban a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó dalok szövegét Jozef Minárik gyűjtésére hagyatkozva, illetve többnyelvű kéziratokból meríti, és tanulmányát filológiai precizitásán túl a szórakoztató példák teszik igazán emlékezetessé. Polgár Anikó *Kompozíció, moralizálás és retorika a reneszánsz fordításban* címmel egy 16., illetve egy 17. századi fordítás komparatív elemzését kínálja az olvasónak. A közös ovidiusi pretextusból dolgozó Lévai Névtelen reneszánsz széphistóriájának Gyöngyösi István barokk heroida-fordításával való összevetése során egyrészt feltárulnak a két fordító által alkalmazott domesztikáló eljárások, másrészt a reneszánsz és barokk korszak eltérő irodalom- és fordításszemlélete is kézzelfoghatóbbá válik. Simona Kolmanová tanulmánya elsősorban Jókai és Petőfi műveinek 19. századi cseh fordításai segítségével mutat rá a módosítás, adaptáció és plágium mint fordítói módszer szerepére, valamint arra, hogy a hazafiasság hangsúlyozásának érdekében a fordítók miként vetették alá az esztétikai szempontokat az eszmeinek.

Az irodalomtörténeti távlatok mellett három, kortárs európai irodalommal foglalkozó írás is helyet kap a kötetben. Németh Zoltán *Az idegen saját. Az »eredeti« és a »fordítás« határesetei* címmel a posztmodern szövegalkotási módszer azon formáját vizsgálja, amely a szövegalkotást tudatos identitásjátéknak tekinti, és szándékosan felfüggeszti az idegen és a saját szöveg szétválasztását nem csak a szöveg, hanem a szerzői név szintjén is. A tanulmány keretein belül három kortárs szerző, Csehy Zoltán, Kovács András Ferenc és Parti Nagy Lajos műveinek elemzésére kerül sor. A szerkesztők azonban Csehy Zoltánt, mint kritikust is beválogatták a kötetbe, így a *Szöketetés egy másik nyelvbe – két italianofil kritikai reflexió* című esszében már nem mint szerző, hanem mint fordításkritikával foglalkozó szakember szólal meg, és két 2008-ban megjelent könyvről írja le észrevételeit. Egyrészt Mizsér Attila *Szöketetés egy zsúfolt területre* című regényének Monica Savoia által elkészített olasz fordítását, másrészt két korai Pasolini kisregény *Tisztátalan cselekedetek* címen Preszler Ágnes fordítói munkáját dicsérető magyar változatát elemzi. Az irodalmi fordítással foglalkozó írások sorát Benő Attila esszéje zárja, aki kortárs román költők verseinek magyar kiadását és a fordító, Balázs F. Attila munkáját méltatja.

A tanulmánykötet második felében nyolc, nyelvészeti kutatási módszereket alkalmazó tanulmányt találunk. A sort Heltai Pál rendkívül alapos, tudományos tárgyilagossággal és a vonatkozó nemzetközi szakirodalmi tájékozottsággal megírt *Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban* című cikke nyitja. A dolgozat Klaudy Kinga átváltási műveletekre vonatkozó osztályozását veszi alapul, és azt

bizonyítja, hogy a szakfordítás és a műfordítás nemcsak a forrásszövegek típusa, kontextusa vagy funkciója, hanem a fordító által elvégzett átváltási műveletek alapján is elkülöníthető. A tanulmány keretén belül ugyan reprezentatív eredményt nem tud bemutatni a szerző, de a mintavétel módszerével elvégzett elemzés megerősíti többek között azt a feltételezést, hogy a szakszövegek esetében lényegesen kevesebb átváltási művelet elvégzésére van szükség, vagyis a szakfordítónak a szó szerinti fordításon kevesebbet kell változtatnia, mint a műfordítónak. Misad Katalin a szlovákiai alap- és középiskolákban használt tankönyvekkel kapcsolatban végzett kutatását foglalja össze, és azt a megállapítást teszi, hogy mivel Szlovákiában a legtöbb szaknyelv magyar nyelvű művelésének nincs intézményesült formája, ezért a diákok által használt tankönyvek, szakszótárak vagy szógyűjtemények nyelvi anyaga sem egységes. A hiány felismerésén túl azonban a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a szaknyelvi regiszterek fejlesztése és egységesítése egy rendkívül összetett folyamat, amely megfelelő előkészítést és szakmai kompetenciát igényel. A nyitrai egyetemen oktató nyelvészek kutatásaiba öt tanulmány enged bepillantást. Presinszky Károly a 2007-es szlovák–magyar fordítói szakvizsga nyelvi produktumait elemzi, és kiemelt figyelmet szentel a jogi-közigazgatási szakszavak szlovákiai magyar használatának, Bauko János *Magyar személynevek a szlovák tannyelvű iskolákban* című írása pedig egy, a szerző által végzett felmérés eredményeit ismerteti. Sándor Anna arra a kérdésre keresi a választ, hogy a fordítás során milyen szerepet töltenek be a nyelvjárások, és az elméleti kérdés illusztrálásaként Móricz Zsigmond *Boldog emberek* című regényének szlovák fordítását idézi fel. Kozmács István a finn beszélt nyelven írott szövegek magyar fordításáról, Menyhárt József pedig a blogok által kínált nyelvészeti kutatások lehetőségeiről ír. A tanulmánykötetet Dudás Klára írása zárja, amely a magyar és az angol nyelvű frazémák közti azonosságok és eltérések kérdését tárgyalja.

Összességében a kötetet azért találom rendkívül gondolatébresztőnek, mert a maga sokszínűségével rávilágít arra, hogy a magyarság mint közép-európai népcsoport létformájához a többnyelvűség szervesen hozzátartozik. Ugyanakkor az itt közölt tanulmányok indirekt módon arra is felhívják a figyelmet, hogy részben a hétköznapi nyelvhasználat, részben pedig a szépirodalmi fordítások közvetítésével létrejövő interkulturális érintkezés nyomán miként alakulnak a közép-európai kulturális kapcsolatok.

Mudriczki Judit